

Suomen ev.lut. kirkon
kirkkohallituksen julkaisuja 2005:2

ROMANIT JA KIRKKO

**Opas seurakuntien työntekijöille
ja luottamushenkilöille**

Kirkkohallitus
Helsinki 2005

SISÄLLYS

ROMANIT JA KIRKKO

Opas seurakuntien työntekijöille ja luottamushenkilöille

Teksti: työryhmä Sarita Friman-Korpela, Henry Hedman,

Kati Jääskeläinen, Sami Puumala ja Tuula Åkerlund

Kielentarkistus: Timo Korpela

Taitto: Valfrid Åkerlund / Grafimus Oy

Kannen kuva: Jarmo Rokka, Eeva Mehto

Kannen ulkoasu: Matti Kurkinen/MIR

Kannen painatus: Kopiniini Oy

Painatus: Kirkkohallituksen monistamo

Painos: 1 000 kpl

Julkaisija: Kirkkohallitus / Diakonia ja yhteiskuntatyö

ISBN 951-789-178-4

ISSN 1237-279X

ESIPUHE	7	
1	ROMANIVÄESTÖN SELVIYTYMISEN HISTORIAA	8
1.1	Perustietoja	8
1.2	Suomen romanien alkutaival	8
1.3	Kirkon suhde romaneihin	9
1.4	1900-luku: käännekohtien vuosisata	10
1.5	Osallistuvaa romanipolitiikkaa	11
1.6	Ylpeytenä oma kieli	12
2	KOULUN PENKILLÄ	14
2.1	Päivähoito ja esiopetus	14
2.2	Peruskoulusta ammattiin asti	15
2.3	Aikuiskoulutus	15
3	MITÄ LAINSÄÄDÄNNÖSTÄ VOIDAAN LUKEA	17
4	NYKYPÄIVÄN ROMANIELÄMÄÄ	19
4.1	Mitä kulttuuritavat käytännössä tarkoittavat	20
4.2	Vanhempien ihmisten kunnioitus ja häveliäisyys	20
4.3	Puhtaustavat	21
4.4	Suvun ja perheen merkitys	21
4.5	Pukeutuminen	22
4.6	Oikeuskäsitys	22
5	ROMANIT KIRKON PENKISSÄ	23
5.1	Kirkon ja romanien välinen suhde	23
5.2	Yhteistyön hedelmiä	24
5.3	Ote romanikielisestä jumalanpalveluksesta	26
6	SEURAKUNTA YHDESSÄ ROMANIEN KANSSA	28
6.1	Pari sanaa matkaan	29
6.2	Tiedottaminen	30

6.3	Tapakulttuuri kirkollisissa tilaisuuksissa	31
6.3.1	Hautajaiset	31
6.3.2	Avioliittoon vihkiminen	33
6.3.3	Lasten kastaminen	33
6.3.4	Rippikoulu ja konfirmaatio	34
6.4	Seurakunnan muu toiminta	34
6.5	Leirit	35
6.6	Elämää laitoksessa	37
6.7	Romanien ja kirkon yhteyden kehittäminen	38

LIITTEET:

Liite 1:	Romaneja koskevaa lainsäädäntöä	40
Liite 2:	Romaniasioita hoitavia viranomaisia ja järjestöjä	41
Liite 3:	Ajankohtaista romaneista	43
Liite 4:	Muita julkaisuja ja oppaita	44
Liite 5:	Muuta aineistoa	44
Liite 6:	Lähteet	45

SUOMEN EV.LUT. KIRKON KIRKKOHALLITUKSEN JULKAISUJA	47
--	----

Esipuhe

Kirkkohallitus julkaisi vuonna 1999 Romanit ja kirkko -oppaan seurakuntien työntekijöille ja luottamusmiehille. Romanit ja kirkko -työryhmässä on havaittu, että opas on syytä uusida, ottaen huomioon kirkossa ja yhteiskunnassa tapahtuneet muutokset. Oppaan avulla pyritään tukemaan seurakuntia kehittämään yhteyttä ja yhteistyötä romanien kanssa muun muassa siten, että seurakunnat kannustavat romaneja osallistumaan seurakunnan toimintaan ja osallistumaan sen suunnitteluun ja toteutukseen.

Opas on laadittu siten, että pääosin sen sisältö on luonteeltaan yleistä taustatietoa romaneista, heidän kulttuuristaan ja tilanteestaan ennen ja nyt Suomessa, erityisesti suhteessa luterilaiseen kirkkoon. Oppaan loppuosa käsittelee romanien ja kirkon perustyön suhdetta, jossa yhteydessä annetaan myös neuvoja seurakuntien toimintaa koskien. Oppaassa esitellään niin uusia kuin vanhoja hyviksi koettuja yhteistoiminnan muotoja. Työryhmän työskentelyä on innoittanut näkemys siitä, että romaneille hengellinen toiminta on tärkeää. Tälle toiminnalle halutaan oppaan avulla löytää uusia, innostavia muotoja.

Oppaan laatineeseen työryhmään ovat kuuluneet Sarita Friman-Korpela, Henry Hedman, Kati Jääskeläinen, Sami Puumala ja Tuula Åkerlund.

Työryhmä kiittää oppaan toteutukseen osallistuneita.

Helsingissä 3. toukokuuta 2005

Romanit ja kirkko -työryhmä

1 ROMANIVÄESTÖN SELVIITYMISEN HISTORIAA

1.1 Perustietoja

Sana romani tulee kansainvälisen romanikielen sanasta *rom*, joka tarkoittaa ihmistä. Romani-nimitys vakiintui 1980-luvun lopussa yhdellä a:lla kirjoitetuna kielitoimiston suosituksesta. Aikaisemmin käytetty mustalainen-sana on säilyttäen negatiivinen, ja siksi sen käyttämistä pitää välttää.

Euroopan neuvoston arvion mukaan romaniväestöä on Euroopassa 8 - 10 miljoonaa. Suomessa romaneja on 10 000, jonka lisäksi Ruotsissa asuu 3 000 Suomen romania. Romanien alkuperä on pitkään ollut hämärän peitossa. Vasta 1700-luvulla kielentutkijat esittivät oletuksen, että tällöin jo eri puolelle Eurooppaa levittäytyneen romanikansan alkukoti olisi Luoteis-Intiassa Punjabin maakunnassa. Nykyään tämä käsitys on saanut eniten kannatusta, vaikka muitakin teorioita romanien alkuperästä esitetään. Eräiden arvioiden mukaan romanit olisivat lähteneet vaeltamaan Punjabin tienoilta Intiasta vuosien 900 - 1000 tienoilla useina ajankohtina. Tarkkaa syytä heidän lähtöönsä ei tiedetä.

1.2 Suomen romanien alkutaival

Romanien tulosta Eurooppaan on säilynyt historiallisesti luotettavia asiakirjoja. Vuodelta 1322 löytyy ensimmäisiä mainintoja romaneista Euroopassa. Romanien muuttoliike Eurooppaan määräytyi silloisten paikallisten olosuhteiden mukaan. Kautta koko länsimaisen historiansa romanit ovat kohdanneet vihamielisyyttä useimpien isäntäkansojen taholta, mikä puolestaan on nopeuttanut heidän leviämistään kaikkialle Eurooppaan. On ilmeistä, että romanien uskollisuus omalle kulttuurilleen oli erilainen eri eurooppalaisten kulttuurien kanssa. Vallitsevat yhteiskuntarakenteet suhtautuivat alusta asti romanikult-

tuurin vastustavasti. Tämä aiheutti sen, että romanien mahdollisuudet tasa-väkiseen yhteiseloon ja toimeentuloon olivat pienet.

Ensimmäiset kirjalliset todisteet romaniväestöstä Suomessa ovat 1500-luvulta. Suomi oli Ruotsin vallan alainen, ja romaniväestöä koskevat lait olivat samat täällä kuin Ruotsissa. Lakien sisältö koski karkotusta, sopeuttamista ja valvontaa. Hallitusvalta suhtautui kielteisesti romaneihin. Ruotsi-Suomes- sa romanit joutuivat saman epäluulon kohteiksi kuin muualla Euroopassa. Kun Suomesta vuonna 1809 tuli Venäjän keisarikunnan suuriruhtinaskunta, erityislakien painopisteinä olivat romaniväestön sopeuttaminen ja valvonta. Valtiovalta otti huostaan irtolaiset ja kiertolaiset. Naiset määrättiin Turun kehruuhuoneisiin ja miehet Viaporin työlaitokseen. Näin romaneista saatiin myös taloudellista hyötyä, mutta mahdollisuuksia normaaliin palkkatyöhön ei ollut. Vuonna 1863 romaneihin alettiin soveltaa yleistä irtolaislakia, mutta vanki- lalta ja kehruuhuoneilta se ei heitä pelastanut, sillä laki vaati, että heidän oli pystyttävä osoittamaan, että he nauttivat ”laillista suojaa”. Määräaika suojelu- todistuksen hankkimiseen oli liian lyhyt, ja niin romaneja siirrettiin Viaporista Hämeenlinnan ojenuslaitoksiin.

1.3 Kirkon suhde romaneihin

Katolisen kirkon suhtautuminen romaneihin 1500 - 1800-lukujen Euroopassa mukaili valtiovaltaa. Kirkko noudatti hallitsijoiden ja viranomaisten syrjivää ja karkottavaa asennetta romaneja kohtaan.

Luterilainen kirkko syyllistyi samaan syrjintään kuin katolinen kirkko. Ruot- si-Suomessa kuningas Juhana III määräsi vuonna 1576 kaikki Norrlannin lää- nissä tavatut romanit karkotettavaksi valtakunnasta. Siihen aikaan maassa vallitsi ankara säätyjako. Valtakuntaa muokattiin yhdeksi kokonaisuudeksi. Kaikkialla oli säädetty voimaan sama uskonto, samat elintavat ja sama kieli. Näistä asioista johtuen Lindköpingin kirkolliskokouksessa vuonna 1594 pää- tettiin, että romaniväestöltä kielletään kirkolliset palvelut, vainajia ei saanut haudata siunattuun maahan, lapsia ei kastettu, avioliittoon ei vihitty, jopa sairaanhoito kiellettiin. Kirkkoherra, joka antoi yösijan romaneille, erotettiin välittömästi virasta. Vuoden 1637 niin sanotussa hirttolaisissa romanit määrät- tiin joko karkotettavaksi maasta tai hirtettäväksi tai sulautettavaksi keinoista välittämättä muuhun yhteiskuntaan.

Vielä 1800-luvulla kirkko näki romanit omasta näkökulmastaan ongelmana: ”romaniongelmaa” käsiteltiin kuusilla valtiopäivillä, joiden tuloksena kirkko päätti lopulta auttaa romaneja erilaisilla laajasuuntaisilla toimenpiteillä. Romaneja koskevasta erillisestä lainsäädännöstä luovuttiin, jolloin juopa irtolaisten ja romanien välillä tasaantui. Kirkonmiehiä kehoitettiin kasteopetuksen kautta tekemään romaneista yhteiskuntakelpoisia.

1.4 1900-luku: käännekohtien vuosisata

Suomen itsenäistyttyä vuonna 1917 romanit saivat täysivaltaisen kansalaisuuden – tosin vain periaatteessa. Käytännössä ihmisten eriarvoisuus jatkui.

Toinen maailmansota mullisti romanien elämää. Romanit kokivat historiansa synkimmän ajanjakson. Kolmannen valtakunnan rotuopin seurauksena romanit jakoivat juutalaisten kohtalon. Romaneja murhattiin 600 000 - 2 000 000 kaasukammioissa, keskistysleireillä ja lääketieteellisissä kokeissa. Suomi ei luovuttanut romaneja keskistysleireihin, vaikka Saksan tiedetään esittäneen tämän suuntaisia vaatimuksia. Romanien osallistuminen Suomen sotiin vuosina 1939 - 1945 on vahvistanut romanien ja pääväestön kansallista yhteenkuuluvuutta.

Romanikysymystä käsiteltiin itsenäisen Suomen valtiopäivillä ensimmäistä kertaa vuonna 1943. Valtiovallalta vaadittiin toimia, joilla romaneista kasvatettaisiin ”hyviä ja paikoillaan asuvia kansalaisia”. Suomi kansallisvaltiona pyrittiin rakentamaan yhden kansan ja yhden kulttuurin idean mukaan. Romanit jäivät yhteiskunnan marginaaliin. Romanien vaikutus kulttuurin kehittämiseen ja oman kulttuurisen identiteetin suojelemiseen jäi toteutumatta. Romanikysymystä pyrittiin hoitamaan köyhäinhoidon ja kriminaalihuollon lähtökohdista. Siten romanit leimattiin ongelmalliseksi alakulttuuriksi. Romaniväestön pyrittiin integroimaan yhteiskuntaan köyhyyttä, poikkeavuutta ja rikollisuutta säätelevien instituutioiden kautta. Romaniväestöön kuuluvan henkilön oli vaatavaa ja vaikeaa täyttää yhteiskuntakelpoisuuden kriteeriä ilman jonkinasteista luopumista omasta kansallisesta identiteetistä. Oman kulttuurin kehittämiselle ja vaalimiselle ei ollut kovin suopeita edellytyksiä, kun vielä 1960-luvulla romaneja asui talvisinkin teltoissa, lauta-, pahvi- ja havumajoissa ja jopa maakuopissa.

1970-luvulla vähemmistöpolitiikka Suomessa muuttui myönteisemmäksi. Valtion erityismääräraha romanien asuttamiseksi oli merkittävä edistys ro-

manien elinolosuhteiden parantamisessa. Kunnat joutuivat ottamaan vastuuta romanienperheiden asumisen ratkaisemisesta ja luomaan edellytyksiä romanilasten koulunkäyntiin. Vuosina 1975 - 1981 toteutettiin niin sanottu mustalaislaina eli erityisasuntolain, jota kunnat ja romanit saivat hakea asunnon järjestämiseksi. Asunto-olosuhteiden lisäksi 1980 - 1990-luvuilla tehtiin uusia avauksia koulutuksen, sosiaalisten kysymysten ja kulttuurin alueella. Samalla tapahtui romaniväestön uutta yhteiskunnallista heräämistä sekä oman kielen ja kulttuurin kehittämistä. Viime vuosisadan vähemmistöpolitiikan huipentumana voidaan pitää vuoden 1995 perusoikeusuudistusta, jossa suhtauduttiin myönteisesti vähemmistökieleen ja -kulttuuriin. Uudistus vaikutti muuhun lainsäädäntöön ja lopulta uuteen perustuslakiin vuonna 2000.

1.5 Osallistuvaa romanipolitiikkaa

Nykyisin Suomen romanipolitiikan periaatteena on romaniväestön omien odotusten ja tarpeiden huomioiminen romaneja koskevissa asioissa. Tavoitteena on lisätä romanien osallistumista paitsi heitä itseään koskevissa asioissa myös muuhun yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. On tärkeää oivaltaa, että romanit ovat osa yhteiskuntaa.

Romanien asema on viime vuosina parantunut viranomaisten ja romanien yhteisten ponnistusten ansiosta. Pääväestö ymmärtää ja tuntee romanikulttuuria paremmin, ja myös romanit ovat olleet avoimempia kertomaan itsestään ja kulttuuristaan. Myönteistä suhtautumista ovat lisänneet romanijärjestöjen aktiivinen toiminta, eri neuvottelukuntien ponnistelut sekä erilaiset seminaarit ja tiedotustilaisuudet. Myös median tapa käsitellä ja esitellä romaniasioita on tärkeä osa etnisten suhteiden muodostumista.

Romanit ovat olleet mukana yhteiskunnallisessa päätöksenteossa erityisesti romaniasiaihin neuvottelukunnan ponnistelujen ansiosta. Neuvottelukuntamallista on tullut eräänlainen suomalainen vientituote vähemmistöjen ja pääväestön intressien yhteensovittamisessa. Valtakunnallisen romaniasiaihin neuvottelukunnan tehtävänä on ollut jo vuodesta 1956 toimia viranomaisten ja romanien välisenä yhteistyö- ja asiantuntijaelimenä. Sittemmin on perustettu myös alueellisia romaniasiaihin neuvottelukuntia ja paikallisia romanityöryhmiä. Kansainvälisellä tasolla samaa periaatetta toteuttaa Euroopan neuvoston yhteyteen perustettu Euroopan romanien ja kiertävien foorumi, joka syntyi

Suomen aloitteesta. Myös Kirkkohallituksessa toimiva Romanit ja kirkko -työryhmä nojaa samaan yhteistyön periaatteeseen.

Romanit eivät ole perinteisesti olleet poliittisesti aktiivisia. Ryhmän pieni koko ja alueellinen hajanaisuus ovat heikentäneet sen poliittista vaikutusvaltaa. Toisaalta erilaisten hallinnollisten rakenteiden kautta on ollut helpompaa ja tehokkaampaa tuoda esille romanien oma ääni. Viime vuosina romaneja on asettunut ehdolle vaaleissa, ja ainakin kunnallisvaaleissa heitä on tullut valituksi kotikuntiansa valtuustoihin ja lautakuntiin.

Romanijärjestöt ovat tehneet omaa tärkeää työtään erityisesti sosiaalisessa työssä, yhdyshenkilöverkoston kehittämisessä sekä hengellisessä toiminnassa. Järjestöillä on myös omia lehtiään, joissa kerrotaan romaniväestön ajankohtaisista asioista. Lehdillä on myös merkittävä tehtävä kertoa esimerkiksi ammattiin valmistuneista ja muista myönteisistä uutisista ja vahvistaa näin kuvaa romaneista aktiivisina yhteiskunnan jäseninä.

Pääväestö tuntee romanit etupäässä heidän panoksestaan kulttuurielämään muun muassa laulajina ja esiintyvinä taiteilijoina. Vähemmälle huomiolle on jäänyt, että romanit ovat usein myös aktiivisia seurakuntalaisia varsinkin vapaissa seurakunnissa. Seurakunnissa aktiivisesti toimineet romanit ovat olleet merkittäviä sillanrakentajia myös muuhun yhteiskuntaan päin.

1.6 Ylpeytenä oma kieli

Romanikieli kuuluu indoeurooppalaisen kieliperheen indoarjalaiseen kielikuntaan. Se on sukua hindille, urdulle ja marathanille sekä sanskritille. Romanikieli on ainut Intian ulkopuolella puhuttu intialainen kieli. Romanikieli on kansainvälinen, sillä sitä puhutaan eri puolella maailmaa arviolta 40-miljoonaisen romaniväestön keskuudessa.

Suomessa puhuttava romanikieli kuuluu niin sanottuihin pohjoisiin murteisiin. Se on sukua Pohjois-Venäjän, Puolan, Baltian ja Walesin romanimurteille. Suomen romanikieli, *kaalo*, on joidenkin tutkijoiden mukaan säilynyt paremmin kuin muissa Pohjoismaissa.

Romanikielen taito on kuitenkin huolestuttavasti heikentynyt. Vasta 1980-luvulla oivallettiin, että kielen hyväksi on tehtävä jotain. Ensinnäkin pyrittiin lailla turvaamaan romanikielen asema. Vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa romaniväestö sai laillisen oikeuden ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan: *”Saamelaisilla alkuperäiskansana sekä romaneilla ja muilla*

ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan” (14 §). Uudistus toi muutoksia muun muassa päivähoitoasetukseen sekä koululaikiin. Peruskoululain mukaan lapset voivat opiskella romanikieltä äidinkielenään. Sama säädös esiintyy myös lukiolaissa ja aikuislukiossa. Romanikielen asemaa paransi merkittävästi kotimaisten kielten tutkimuskeskusta koskevan lain uudistaminen vuonna 1997. Lakiuudistuksessa laitoksen tehtäviin tuli kuulumaan myös romanikielen tutkimus, kehittäminen ja huolto. Samalla perustettiin romanikielen kielilautakunta. Vuonna 2003 vakinaistettiin kaksi romanikielen tutkijan tointa.

Edistysaskeleista huolimatta työtä romanikielen elvyttämiseksi on edelleen tehtävä. Romanikieli kamppailee olemassaolostaan elävänä kielenä. Kielikysymys on samanaikaisesti identiteettikysymys. Jos kieli katoaa, katoaa samalla jotain oleellista romaniväestön identiteetistä.

Seurakunnat mukaan romanikielen elvytystyöhön

Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen alaisuudessa toimiva romanikielen lautakunta kantaa huolta romanikielen säilymisestä. Se on yhdessä romanijärjestön kanssa suunnitellut romanikielen elvytysprojektin. Projektin eräänä tavoitteena on järjestää eri puolella Suomea romanikielen kerhoja, jotka kokoaisivat eri ikäiset romanit yhteen kielen ympärille. Tässä olisi oivallinen tilaisuus seurakunnille osallistua omalla panoksellaan romanikielen elvytystyöhön siten, että seurakunta antaisi tilan, jossa romanit säännöllisesti esimerkiksi parin viikon välein kokoontuisivat kahdeksi tunniksi kerrallaan. Romanikielelle käännetyn materiaalin avulla voitaisiin seurakunnassa käsitellä myös Raamattuun ja uskoon liittyviä kysymyksiä.

2 KOULUN PENKILLÄ

Koulutuksesta huolehtiminen on merkittävin ja tehokkain keino edistää tasa-arvoa ja ehkäistä syrjäytymistä. Romaneilla on käytännössä vasta nyt tosiasialliset mahdollisuudet kouluttautua, ja he joutuvat kuromaan kiinni vuosikymmenien koulutuksellista etumatkaa. Romaneilta puuttui pitkään koulutusperinne ja koulutukselliset kasvatusavoitteet. Koulu välitti vuosikymmenten ajan vain pääväestön arvoja. Tätä ”normaalisuusvaatimusta” romanioppilaiden on ollut vaikea omaksua. Romanien oma suhtautuminen koulutukseen on kuitenkin muuttunut myönteisemmäksi. Romaneja tulisikin kannustaa kouluttautumaan.

2.1 Päivähoito ja esiopetus

Romanikulttuurissa lasten hoitaminen on kunnia-asia. Lapsi kasvaa ympärillä olevaan kulttuuriin, tapoihin ja perinteisiin. Ihmisen kehityksen ensimmäiset vuodet ovat sitä aikaa, johon myöhempi kehitys tukeutuu. Lasten päivähoitosa ja esikouluopetuksessa muun muassa laajennetaan lapsen sanavarastoa, tarjotaan valmiudet alkavaan koulunkäyntiin ja opetetaan sosiaalisia taitoja. Lapset, jotka ovat osallistuneet kodin ulkopuolella olevaan päivähoitoon tai muuhun toimintaan, ovat paremmassa asemassa kouluun siirryttäessä. Päiväkodilla onkin suuri merkitys romanilapsen kehitykseen. Romanilasten osallistumista päiväkotitoimintaan tulee tämän vuoksi pyrkiä edistämään silloinkin, kun hoidolliset tarpeet eivät sitä edellytä, ainakin kahtena koulunkäyntiä edeltävänä vuonna. Romaniväestössä suurimmat ongelmat koulutulokkailta ovat juuri suomen kielen hallinnassa ja koulunkäynnin säännöllisyydessä. Päivähoito ja esiopetus tarjoavat hyvän koulutuksellisen ja kielellisen perustan romanilapsille. Seurakuntien työntekijöiden onkin hyvä korostaa romanivan-

hemmille varhaiskasvatuksen merkitystä sekä tiedottaa seurakuntien ja muiden toimijoiden lapsille tarjoamasta varhaiskasvatuksesta.

2.2 Peruskoulusta ammattiin asti

Opetushallituksen vuonna 2004 julkaisemista selvityksistä ilmenee, että osa romaneista on syrjäytynyt koulutusjärjestelmästä ja osittain myös koulutusjärjestelmän sisällä. Erilaiset vaikeudet koulussa, kodin ja koulun yhteistyön vähäisyys sekä näistä seuraava koulumotivaation puute vaikeuttavat peruskoulun loppuun suorittamista. Ilman koulutusta on vaikea saada työtä, mistä puolestaan seuraa toimeentulovaikeuksia. Nämä yhdessä vaikuttavat siihen, että romaninuoret syrjäytyvät myös työmarkkinoilta.

Kuitenkin valtaosa romanioppilaista suorittaa peruskoulun, ja yhä useampi jatkaa keskiasteen oppilaitokseen. Erityisesti hotelli- ja ravintola-ala sekä sosiaali- ja terveysala ovat houkutteleet nuoria naisia, autoilu, liikenne ja tietotekniikka puolestaan nuoria miehiä. Myös erilaiset käsityöt ja musiikki kiinnostavat. Jatkokoulutukseen hakeutuneiden nuorten tukeminen on tärkeää, sillä he toimivat edelleen kannustavina esimerkkeinä omassa ympäristössään. Seurakunta voi osaltaan tukea nuoria sekä perheitä koulutuksen hankkimisessa ammattiin asti.

2.3 Aikuiskoulutus

Romaniväestölle suunnattu aikuiskoulutus on tarjonnut mahdollisuuden oman perinteisen ammattitaidon uudistamiselle nykypäivän tarpeita vastaavaksi. Nykyään aikuisikäisillä on erinomaiset mahdollisuudet hankkia ammatti tai tutkinto tai kouluttautua uuteen ammattiin. Monet aikuiset romanit ovat viime vuosina innostuneet kouluttautumaan. Ammatillinen aikuiskoulutus voi olla peruskoulutusta tai oppilaitoksissa ja oppisopimuksena järjestettävää lisäkoulutusta. Diakoniaopistot, ammattikorkeakoulut ja muut seurakuntien tehtäviin valmistavat aikuiskoulutusta järjestävät oppilaitokset voivat miettiä omassa oppilasmarkkinoinnissaan romanien mukaan saamista. Myös erilaisista projektimahdollisuuksista kannattaa ottaa selvää. Tietoa voi kysyä lisää paikallisilta oppilaitoksilta, TE-keskuksilta ja työvoimatoimistoilta. Romaneille kohdistettuun aikuiskoulutusprojekteihin voi hakea esimerkiksi EU-rahoitusta.

Romanikulttuurin ohjaajan ammattitutkinto

 petushallitus on hyväksynyt romanikulttuurin ohjaajan näyttötutkinnon. Tutkinnon tarkoituksena on valmistaa kulttuuriohjaajia, joilla on kyky käsitellä ammatillisesti romanikulttuurin erityispiirteitä yhdessä viranomaisten, järjestöjen, muiden kulttuurien ja pääväestön kanssa. Tavoitteena on aktiivisen ja ammattimaisen toiminnan lisääminen romanikulttuurin edistämiseksi. Tutkinnon suorittaneet voivat vastata esimerkiksi jatkuvasti kasvavaan kysyntään romanikulttuuriluentojen pitämiseksi.

Järvenpään seurakuntaopistolla käynnistyi vuoden 2003 syksyllä Suomen ensimmäinen romanikulttuurin ohjaajan ammattitutkintoon valmistava koulutus. Joulukuussa 2004 valmistuivat ensimmäiset romanikulttuurin ohjaajat. Seurakuntaopistot voivat hakea Opetushallituksen romanikulttuurin ohjaajan tutkintotoimikunnalta luvan kyseisen ammattitutkinnon suorittamisesta.

3 MITÄ LAINSÄÄDÄNNÖSTÄ VOIDAAN LUKEA

Suomen romaneja koskevat samat oikeudet ja velvollisuuden kuin muita Suomen kansalaisia. Romaneille on kuitenkin perustuslailla tunnustettu vähemmistöasema, ja romanit muodostavat kansainvälisessä oikeudessa tarkoitetun kansallisen perinteisen vähemmistön, jolla on oma kielensä ja kulttuurinsa. Lainsäätäjä on yhtäältä halunnut turvata kansalaisten yhdenvertaisuuden ja toisaalta romanien mahdollisuuden oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen ja kehittämiseen.

Suomi on sitoutunut syrjinnän kieltäviin ja yhdenvertaisuutta edistäviin kansainvälisiin sopimuksiin. Yhdenvertaisuuden edistämässä pisimmälle menee vuonna 2004 voimaanastunut laki yhdenvertaisuudesta. Uutta laissa on viranomaisille annettu velvoite edistää yhdenvertaisuutta kaikessa toiminnassaan. Lisäksi laki edellyttää viranomaisia laatimaan yhdenvertaisuussuunnitelma edistämään lain tavoitteen toteutumista. Yhdenvertaisuussuunnitelma voi edistää esimerkiksi palvelujen tasaista saatavuutta. Suunnitelmat voivat antaa tilaa myös luovuudelle ja uusille ratkaisuille. Yhdenvertaisuuslain toinen merkittävä uudistus on mahdollisuus niin sanottuun positiiviseen erityiskohteluun. Kaikki eriarvoinen kohtelu ei ole syrjintää, jos sille on esimerkiksi alkuperän, iän tai sosiaalisen aseman vuoksi erityistä tarvetta. Vaikka yhdenvertaisuussuunnitelman vaatimus ei koske evankelis-luterilaista kirkkoa, luo yhdenvertaisuuslaki hyvän pohjan luoda kirkossa monikulttuurisia ja yhdenvertaisuuteen perustuvia toimintoja ja saada mukaan uusia aktiivisia seurakuntalaisia.

Romanien näkökulmasta lainsäädännön painopisteen muuttuminen perusoikeus- ja ihmisoikeuslähtökohtaiseksi on myönteistä kehitystä. Vaikka syrjintää edelleen esiintyy, on sen kieltä esitetty hyvin selkeästi ja valtio on antanut selvän viestin syrjinnän sopimattomuudesta.

Yhtä tärkeää kuin syrjinnän kieltävä laki, on lainsäädäntö, joka tukee romanien oman kielen ja kulttuurin kehittämistä ja ylläpitämistä. Perustuslain

16.3 §:n mukaan ”romaneilla on oikeus kehittää ja ylläpitää omaa kieltään ja kulttuuriaan”. Käytännössä oikeus tarkoittaa sitä, että kouluissa voidaan opettaa romanikieltä ja sitä voidaan kuunnella esimerkiksi viikoittaisissa radiouutisissa. Se luo myös hyvän perustelun romanikielille Raamatun käännöksille ja sekä romani- että suomenkielisille jumalanpalveluksille. Oikeus kehittää ja ylläpitää omaa kieltä ja kulttuuria tarkoittaa myös sitä, että esimerkiksi romaninaiselta ei ilman perusteltua syytä evätä työpaikkaa hänen pitämänsä perinteisen asun vuoksi. Lauseke tulee nähdä myönteisenä mahdollisuutena kulttuurin ja kielen toteuttamiseen, joka johtaa moniarvoiseen yhteiskuntaan ja uusin luoviin toimintamalleihin.

Suomi raportoi säännöllisesti YK:lle ja muille kansainvälisille sopimusvalvontaelimille sopimuksien toimeenpanosta. Suomi on saanut kiitosta kansainvälisestä aktiivisuudesta romaniasioiden edistämisestä ja muun muassa neuvottelukuntarakenteesta. Usein kuitenkin todetaan, että romanien tosiasiallinen asema suomalaisessa yhteiskunnassa ei ole tasa-arvoinen ja tilanne tulee korjata. Kirkkohallitus on saanut Euroopan neuvostolta myönteisen maininnan romanikielisten jumalanpalveluksien järjestämisestä sekä Uuden testamentin osien kääntämisestä romanikielelle. (Liite 1: Romaneja koskevaa lainsäädäntöä)

Lainsäädäntöä ja kansainvälisiä sopimusvelvoitteita ei pidä nähdä vaikeasti toteutettavina erityisvaateina. Niiden tehtävänä on avata mahdollisuudet yhteiskunnalle, jonka toimintaan kaikilla on mahdollisuus osallistua tasa-arvoisesti. Romanien sosioekonominen, koulutuksellinen ja muu asema vaatii vielä erityistoimenpiteitä, mutta samaan aikaan romaneille on tarjota jotain omasta itsestään ja kulttuuristaan.

4 NYKYPÄIVÄN ROMANIELÄMÄÄ

Romaneilla on perustuslaillinen oikeus omaan kulttuuriinsa. Romanien tapakulttuuri elääkin hyvin vahvana ja siirtyy luontevasti vanhemmilta lapsille. Kulttuurin katoamisesta ei Suomessa ole pelkoa. Sen sijaan tarvitaan tietoa ja osaamista siinä, miten kulttuuriset piirteet voidaan ottaa huomioon julkisessa toiminnassa. On tärkeää, että muutkin kuin romanit saavat tietoa ja pystyvät tutustumaan romanikulttuuriin yhtenä suomalaisen kulttuurin muotona. Romaneilla on paljon annettavaa valtakulttuurille: esimerkiksi romanien perhe- ja sukukeskeisyys ovat hyviä arvoja välitettäväksi yhteiskunnassamme.

Romanikulttuurin erityisyyden ohella on hyvä tiedostaa, että suomalaiset tavat ja perinteet elävät romanikulttuurin kanssa rinnakkain. Monet kansallisesti suomalaiset tavat ovat yhteisiä. Juhla- ja kirkkopyhiä vietetään samalla tavalla, omaisten haudoilla vieraileminen on tärkeää, sauna on erottamaton osa romanienkin arkea, ja romanikodeissa arvostetaan perinteistä suomalaista kotiruokaa. Uudemmissa ilmiöistä tietokone ja internet alkavat kuulua joka kodin vakiovarusteisiin. Tässä vain muutamia esimerkkejä siitä, että vähemmistöryhmien ja pääväestön välillä on enemmän yhdistäviä kuin erottelevia tekijöitä.

Suomen romanien tapakulttuuri on hyvin vahvaa. Meillä noudatettava tapakulttuuri on osin itämaista, osin vanhaa talonpoikauskulttuuria. Jotkut tavoista voidaan lukea jopa Vanhasta testamentista. Myös vanha suomalainen maaseutukulttuuri vaikuttaa yhä tapakulttuuriin. Kulttuuri kuitenkin rakentuu uudelleen joka päivä. Vanhoja tapoja jää pois toisten säilyessä ja uusien tullessa tilalle. Käytännön tarpeet sanelevat kulttuurin muokkautumista, vaikka niistä on havaittavissa myös puhtaasti arvoista ja perineestä nousevia piirteitä. Kulttuuria ei voida ajallisesti tai paikallisesti vangita eikä voida sanoa, mikä on oikeaa romanikulttuuria ja miten ihmiset toimivat ja käyttäytyvät. Roma-

nien ihmiskäsityksen mukaista on arvostaa hyviä käytöstapoja ja kykyä tulla toimeen kaikenlaisten ihmisten kanssa.

4.1 *Mitä kulttuuritavat käytännössä tarkoittavat*

Tapakulttuuria noudatetaan ensisijaisesti romanien sisäisessä yhteisössä, eikä siihen kuulumattomilta edellytetä kulttuurikoodin tuntemusta ja noudattamista. Perustiedot romanien elämään vaikuttavista asioista on sen sijaan hyvä tietää oltaessa kanssakäymisessä romanien kanssa. Kulttuurista ei kuitenkaan ole olemassa ohjekirjaa, jonka mukaan kaikki käyttäytyvät aina ja poikkeuksetta. Suomessakin tavat vaihtelevat alueittain ja jopa perhekunnittain. Kun seurakunnan työntekijä vierailee romanikodissa, ainakin kaksi asiaa vie pitkälle: käsien peseminen ennen kahvi- tai ruokapöytään istumista sekä säädyllinen pukeutuminen ovat osoitus hienotunteisuudesta romanikotia kohtaan.

Romanikulttuurilla on vahva sija jokaisessa päivässä. Se on mukana jokaisessa kahvipöydän kattamisessa, pyykkipäivässä tai tuttavaperheen vierailussa. Monet tavoista pohjautuvat vanhempien kunnioittamiseen ja häveliäisyyteen.

4.2 *Vanhempien ihmisten kunnioitus ja häveliäisyys*

Leimaa antava piirre romanien käyttäytymistavoissa on vanhojen ja nuorten suhde. Suuri osa romanien perinnätavoista liittyy vanhempien ihmisten kunnioittamiseen. Heidän mielipiteitään arvostetaan. Arvostusta ei herätä ainoastaan vanhuus sinänsä, vaan korkeaan ikään liitetty elämäkokemus, viisaus ja perimätiedon hallitseminen. Vanhemmat ovat romaniyhteisön auktoriteetteja.

Romanikotiin mentäessä on hyvä teititellä vanhempia ihmisiä. Säädyllinen pukeutuminen on hienotunteista, vaikka vierailisikin nuoremmassa kodissa. Suvun vanhuksia saattaa tulla kylään, jolloin vieraiden pukeutuminen voi asettaa nuoremmat noloon tilanteeseen. Nuoret eivät esiinny vähissä vaatteissa vanhempien romanien läsnä ollessa. He eivät kiroile eivätkä käyttäydy tai puhu muutenkaan sopimattomasti vanhempien romanien seurassa. Eri ikäpolveen kuuluvat romanit eivät myöskään puhu keskenään intiimiasioista. Samantapaisia häveliäisyyteen liittyviä tapoja on kuulunut aikaisemmin myös suomalaisen kulttuuriin.

4.3 *Puhtaustavat*

Romaneilla on ollut aikaisemmin paljon tarkkoja puhtauteen liittyviä tapoja. Kiertävää elämää viettäessään heidän on ollut pakko pyrkiä huolehtimaan puhtaudesta niin hyvin kuin mahdollista.

Puhtaustavat ilmenevät suhtautumisena ruokaan ja astioihin. Niitä ei koskaan laiteta lattialla tai paikkoihin, joissa istutaan tai kävellään. Pöytärievulla ei pyyhitä tuolia tai lattiaa eikä keittiön astiapyyhkeitä ja pöytäliinoja pestä muiden pyykkien seassa, ei edes yleisessä pesukoneessa, vaan ne pestään keittiön lavuaarissa tai niille varatussa vadissa. Puhtaustavat opitaan varsin nuorina. Esimerkiksi kerhossa oleva romanilapsi ei kiukuttele, jos kieltäytyy syömästä lattialle tippuneesta eväslaukusta. Hän on vain sisäistänyt, että mitään lattialla edes välillisesti ollutta ei panna suuhun. Vaatteidenkin pesussa on omat tapansa. Esimerkiksi lasten ja vanhusten vaatteet sekä alusvaatteet pestään erillään muusta pyykistä. Myös henkilökohtaisesta puhtaudesta huolehditaan tarkasti muun muassa pesemällä usein kädet.

4.4 *Suvun ja perheen merkitys*

Romaniyhteisössä sosiaalinen yhteenkuuluvuus ja kollektiivinen vastuu perheestä, suvusta ja ystävistä ovat tärkeämpiä kuin muut velvoitteet. Jos sukulainen on joutunut elämässään ahdinkoon, häntä pyritään auttamaan ja tukemaan. Tällaisia tilanteita ovat esimerkiksi taloudelliset vaikeudet, avioero, sairaus tai kuolema. Valitettavasti toisesta huolehtiminen ei ole enää romanikulttuurissakaan samanlainen itsestäänselvyys kuin aikaisemmin. Usein juuri seurakunnan tai diakonian työntekijät voivat saada asiakkaakseen romanin, jolla on ongelmia mutta ei perinteistä tukiverkkoa. Ongelmat voivat olla toisaalta sellaisia, että henkilö ei koe luontevaksi käsitellä niitä perinteisesti ryhmän sisällä. Ongelmana voi olla myös yksinäisyys. Ydinperhe on vallitseva perhemalli myös romanien keskuudessa, ja romanivanhukset voivat tuntea itsensä yksinäisiksi, jos lapset asuvat kaukana.

Romaniperheessä miehen ja naiset roolit ovat melko perinteisiä. Kummallakin on tärkeä rooli ja merkitys perheen hyvinvoinnin kannalta. Lastenkasvatus on ensisijaisesti kodin tehtävä, mutta romanikulttuurissa perhekäsitys ja vastuu lastenkasvatuksesta on laajempi. Kasvatukseen osallistuu koko suku. Romanilapsi joutuu usein jo muutaman vuoden ikäisenä kohtaamaan ihmisten kielteisiä asenteita. Romanivanhemmat pyrkivät kasvattamaan lapsensa juu-

riltansa vahvoiksi, että he pystyvät selviytymään syntyperästään aiheutuvista vaikeuksista.

4.5 Pukeutuminen

Romanipuku on yksi tärkeimmistä romani-identiteetin vahvistajista. Yleensä nuoret saavat itse valita, pukeutuvatko he romanipukuun vai eivät. Suurin osa romaninaisista alkaa 16 - 20 vuoden ikäisenä käyttää perinteistä asua. Sen jälkeen ei enää ole soveliasta näyttäytyä vanhempien romanien aikana ilman romanipukua. Romaninaisen asu on siis arkipäivän asu, joka ei estä koulutukseen tai työelämään osallistumista. Jos romanityttö päättää olla pukeutumatta romanasuun, hänen odotetaan silti pukeutuvan säädylisesti. Suomen romaninaisten kansallisasu on ainutlaatuinen; vastaavaan pukeutumiseen ei törmätä muualla maailmassa.

Romanimiehilläkin on oma pukeutumistyylinsä, joka ei ole kuitenkaan naisten kansallisasun tapaan yhtä helposti huomattavissa. Miehet pukeutuvat tavallisesti tummiin housuihin, paitaan ja villatakkiin tai pusakkaan. Juhlasuna tavallinen tummapuku on tullut perinteisen pussihousupuvun tilalle. Vanhemmat romanimiehet pukeutuvat pussihousuihin ja pitkävartisiin nahkasaappaisiin lähinnä romanien yhteisissä kokoontumisissa.

4.6 Oikeuskäsitys

Jokaisessa yhteisössä vallitsee tietty oikeusnormisto, joka on rakentunut yhteisön sisäisen näkemyksen mukaan. Myös romaneille on kehittynyt omia oikeus- ja moraalinormeja. Yhteisön piirissä tapahtuvia väärinkäytöksiä käsitellään romaniyhteisön sisällä, ja syyllinen saa yhteisön päättämän rangaistuksen, joka on yleensä moraalinen, tietynlainen maineen menetys. Tämä voi jonkun mielestä olla mitätön rangaistus, mutta todellisuudessa sen teho on suuri. Romaniyhteisössä toisen romanin kunnioituksen merkitys on korostunut. Kunnioituksen rikkominen saattaa vaikuttaa myös lähiomaisen maineeseen. Seuraamuksen kollektiivisen luonteen vuoksi myös omaiset ovat velvoitettuja ottamaan vastuuta läheisistään ja hänen teoistaan. Perinteisesti romanien keskuudessa on toiminut väistämisen- ja välttämismekanismi: jos toiselle on aiheutettu vakavaa vahinkoa, ovat syyllinen ja hänen lähiomaisensa pyrkineet kaikin keinoin välttämään vahingon kärsineitä.

5 ROMANIT KIRKON PENKISSÄ

Romanit ovat yleensä omaksuneet asuinmaansa pääuskonnon. Suomen romaneista suurin osa kuuluu evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Käytännössä romanien hengellinen osallistuminen painottuu kuitenkin vapaisiin suuntiin. Romanit ovat uskonnollista väkeä, ja seurakuntiin, niiden työntekijöihin ja toimintaan suhtaudutaan lähtökohtaisesti myönteiseksi. Siksi romanien osallistumisen lisääminen myös seurakuntaelämään on hedelmällisellä maaperällä.

5.1 Kirkon ja romanien välinen suhde

Luterilainen kirkko on kohdellut romaneja historian saatossa erittäin syrjivästi (ks. Luku 1). Kirkko alkoi kantaa vastuuta romaneista vasta 1900-luvulla.

Mustalaislähetys tienraivaajana

Romano Missiolla (entinen Mustalaislähetys) on ollut merkittävä rooli seurakuntien romanityön tukemisessa. Mustalaislähetys perustettiin vuonna 1906 vastaamaan romanien hengelliseen ja aineelliseen hätään. Mustalaislähetys piti romaneille eri puolilla Suomea markkinakokouksia ja mustalaislähetyspäiviä. Matkoillaan työntekijät tutustuivat perusteellisesti romanien elämään ja tapoihin. Vireällä toiminnallaan Mustalaislähetys muistutti valtion ja kuntien viranomaisia sekä seurakuntien papistoa heidän velvollisuuksistaan romaniväestöä kohtaan. Mustalaislähetyspyrkimyksenä oli jo 1920-luvulla saada aikaan luottamukselliset suhteet evankelis-luterilaiseen kirkkoon. Nykyään Romano Missio -nimellä toi-

miva järjestö tukee edelleen seurakuntia niiden romanityössä. Erityisesti pyritään antamaan koulutusapua seurakuntien työntekijöille. Lisäksi järjestetään hengellisiä tilaisuuksia ja henkilökoh- taista sielunhoitoa yhdessä seurakuntien kanssa sekä osallistutaan seurakuntien järjestämään rippikoulutyöhön. Romano Mission tekemä työ ei kuitenkaan poista kirkolta sen vastuuta tehdä työtä romanien parissa.

Itsenäisyyden ajan kirkolliskokouksissa romanikysymys tuli ensimmäisen ker- ran esiin vuonna 1933. Vaikka romanien heikko asema myönnettiin, heidän auttamiseen ei kuitenkaan tehty mitään erityisiä toimenpiteitä. Vuoden 1958 kirkolliskokouksen jälkeen ryhdyttiin jo toimenpiteisiin. Kirkon valmis- teluvaliokunta vei vastuun romanien hengellisen sekä sosiaalisen elämän pa- rantamisesta laajennettuun piispainkokoukseen, jossa laadittiin 16-kohtainen mietintö seurakuntien romanityötä varten. Perimmäinen tarkoitus oli hyvä, mutta ohjeet osoittautuivat ylimalkaisiksi ja epäkäytännöllisiksi. Niiden nou- dattaminen lienee ollut melko vähäistä virheellisen lähestymistavan vuoksi: ohjeissa ei otettu huomioon romanien kulttuuria ja perinnetapoja.

Kirkon suhdetta romaneihin ja toimintatapoja pyrittiin kuitenkin määrittele- mään uudelleen 1950-luvun lopulta lähtien. Vuonna 1984 Kirkon diakoniatyön keskus asetti työryhmän laatimaan uudet ohjeet seurakuntien romanityölle. Työryhmän laatima mietintö ”Kirkko ja mustalaisväestö” valmistui vuonna 1986. Ajatus siitä, että kirkon sisälle täytyisi rakentaa romanien hengellistä työtä koordinoiva tai suunnitteleva työryhmä, voimistui ja toteutui romani- asiain työryhmän perustamisen myötä 1994. Turussa vuonna 1995 pidetyssä Kirkko ja romanit -seminaarissa Kirkon diakonian ja yhteiskuntatyön keskuksen pääsihteeri esitti kirkon puolesta yleisen anteeksipyyntönsä tavasta, jolla kirkko on kohdellut romaneja historian aikana.

5.2 Yhteistyön hedelmiä

Romaniasiain työryhmä perustettiin Kirkon diakonian ja yhteiskuntatyön (KDY) keskuksen yhteyteen vuonna 1994. Aloite yhteistyöstä tuli romaneilta. Työryhmän syntymiseen vaikutti näkemys siitä, että romanien tulee olla

läheisemmin kirkon yhteydessä lisääntyvän rasismien ehkäisemiseksi. Myös silloinen arkkipiispa John Vikström oli kiinnittänyt huomiota rasismien kasvuun ja esittänyt asiasta julkisen vetoamuksen. Kirkon diakonian ja yhteiskuntatyön toimikunnan asettaman Romaniasiain työryhmän (nykyään Romanit ja kirkko -työryhmä) tehtävänä on kirkon ja romaniväestön yhteyksien kehittäminen toimien rasismia ja syrjintää vastaan. Työryhmä oli tiettävästi ensimmäinen laatuaan Euroopan protestanttisissa kirkoissa.

Romanit ja kirkko -työryhmä on ollut järjestämässä useita romanikielisiä jumalanpalveluksia. Ensimmäisessä jumalanpalveluksessa vuonna 1995 ark- kipiispa John Vikströmin saarna tulkittiin romanikielellä. Vastaavanlainen ju- malanpalvelus toteutettiin vuonna 2002, jolloin saarnaajana toimi arkkipiispa Jukka Paarma. Työryhmä on myös ollut järjestämässä toimintaa Ruotsissa, jossa evankelis-luterilaisen kirkon ensimmäinen romanikielinen jumalanpal- velus pidettiin vuonna 2000.

Romanikielisiä jumalanpalveluksia järjestetään kysynnän mukaan. Ro- maniväestöön kuuluvat teologit voivat avustaa niissä seurakuntien pappeja. Romaneja voi tietysti kysyä avustamaan myös tavallisia jumalanpalveluksia esimerkiksi tekstinlukijoina, musiikkiesityksissä tai muussa vastaavassa. Kes- keiset jumalanpalvelustekstit ja muutamia virsiä on käännetty romanikielelle. Raamatun kirjoista on romanikielelle käännetty Johanneksen, Markuksen ja Luukkaan evankeliumit. Suomen Piipaseuran julkaiseman Luukkaan evan- keliumin käännös jaettiin kirkkohallituksen tuella noin 2 000 romaniperheeseen. Työryhmän seuraavana tavoitteena on saada romanikielinen versio Matteuk- sen evankeliumista ja Apostolien teoista. Suunnitelmissa on myös uudistetun Katekismuksen kääntäminen. ***Romanikielisten jumalanpalvelusten kaavoja, tekstejä ja virsiä voi tiedustella Romanit ja kirkko -työryhmältä.***

Kirkon romanityö on ollut näkyvästi esillä Kirkkopäivillä. Niissä on pidet- ty tietoisuuskampanjoita ja esitelty romaniperinnettä. Romanit ja kirkko -työryhmä on mukana myös kansainvälisessä toiminnassa. Se tekee yhteistyötä erityisesti Euroopan kirkkojen konferenssin (CEC) ja Euroopan kirkkojen siirtolaisko- mission (CCME) kanssa.

5.3 Ote romanikielisestä jumalanpalveluksesta

KIRKKO JA ROMANIT • KHANGARI TA ROMASEELE

Yhteispuhjoismainen Romaniseminaari – Romanit Euroopassa Eteenpäin!

...että he yhtiä olisivat... te joon it aahhenas... Joh. 17:21

Romanikielinen jumalanpalvelus Helsingin Vanhassa kirkossa 5.10.2004 klo 17.00

Saarna: teol. kand. tutkija Henry Hedman
Liturgina: rovasti Pekka Hietanen
Avustaa: sosiaalineuvos Väinö Lindberg
Musiikki: kanttori Pekka Suikkanen
Lauluryhmä: Merts Lindgren, säestys Kyösti Roth

Ohjelma

Alkusoitto: kanttori Pekka Suikkanen

Tervetuloa: Pekka Hietanen

Virsi: Nyt silmäni mä nostan

Kaan risavaa mo jakka bi apre deulenni. Laa lohiba me dotta ta nooda baaride. Jou hin mo bacht kaan daari. Koon tserdas Himmelen. Jou khunnela mo lyija ta maan Jou jelpila.

Jou dzanjalo hin daari, maan alti jelpila. Jou dikkela mo paalal, ta alti hin mo neer. Les nooda stakrina maan, ta mansa alti hin Ta jekkar rikila maan, deulengo lohiba.

Mo rouviba hin nikki. Kaan tamlo rassa naa, Bi nooda glimmina bi, kaan daari veregi. Jou pinsila mo drommes, Jou phallo hin mo Vast. Ta sikila mo vejjos, ka passaa lesko nau.

PH: Isän ja Pojan ja Pyhän Hengen nimeen. Aamen.

VL: *Daadesko, Tsaavesko ta Kurko Onnesko naaves. Aamen.*

Vuorotervehdys: Herra olkoon teidän kanssanne

Räi mo aahhes tumensa

Niin myös sinun henkesi kanssa.

Jakkas niina mo aahhes tussa.

Lauluryhmä: Merts Lindgrenin lauluryhmä, säestys Kyösti Roth

Vuororukous:

Minä kiitän sinua Jumala, rakas taivaallinen Isä rakkaan Poikasi nimessä, että olet varjellut minut yön vaaroista ja rukoilen anna kaikki syntini anteeksi ja varjele armossasi tänään synnistä, onnettomuudesta ja kaikesta pahasta. Aamen.

(VL): *Me paarkavaa tuut, deevel, kamlo deuluno Daad, aro to kamlo tsaavesko nau, te tu hin rikkadal maan rassako faarlibonna, ta mangjavaa: Dee mange saare grehhi prossime ta rikka noodimes aka diives grehhibosta ta bibahtibosta ta saaro bengibosta. Aamen.*

Lauluryhmä: Merts Lindgrenin lauluryhmä, säestys Kyösti Roth

Raamatunlukua

Saarna: Henry Hedman

Rukous: Isä meidän

(VL): *Maro Daad, koon sal aro deulenni.*

Kurkimen mo aahhel to nau.

Mo vel to vollako poliba.

Mo pherjuvel to kammiba apo them sar aro Deulenni.

Dee minge aka diives amaro sakko diivesko maaro.

Ta dee prossiba mengo grehhi, jakkas sar ame daha prossiba doolenge, koonen hin uuhtiba minge.

Ma muk meen aro kvinniba, bi muk meen nikki bengibosta.

Dooleske tiiro hin volla ta dzoor ta patti alti. Aamen.

Lauluryhmä: Merts Lindgrenin lauluryhmä, säestys Kyösti Roth

Herran siunaus:

(VL): *Räi mo singlaves tumen ta mo siilaves tumen. Räi mo sikaves lesko muoda tumenge ta mo aahhes tumenge noodavitiko. Räi mo risaves lesko muoda tumengo ring ta mo del tumenge freediba. Daadesko ta Tsaavesko ta Kurko Onnesko naaves. Aamen.*

Lähtettäminen:

PH: Lähtekää rauhassa ja palvelkaa Herraa ilolla

VL: *Jan Deevelessa ta tsenstaven räies bahtibossa.*

Loppusoitto

6 SEURAKUNTA YHDESSÄ ROMANIEN KANSSA

Kirkon toiminnan periaatteena on kaikille avoin kirkko. Seurakuntalaisten kohtaaminen arjessa ja juhlassa on toiminnan lähtökohtainen tavoite. Myös romanien ja kirkon kanssakäymisen lisäämistä on hyvä tarkastella kaikkien seurakunnan toimintojen kautta. Niihin sisältyvät niin jumalanpalvelukset, kirkolliset toimitukset kuin seurakunnan muu toiminta, kuten lapsi- ja nuorisotyö, diakonia ja perheneuvonta. On hyvä miettiä paikallisella tasolla romanien osallistumista kirkollisiin toimituksiin ja seurakunnan muuhun toimintaan. Käytännössä tämä voi tarkoittaa esimerkiksi kerhotoimintaa, leirejä ja retkiä, joihin romaneja kutsutaan mukaan. Yhteistoiminnalla voidaan parhaimmillaan tukea romanien oman kielen ja kulttuurin toteuttamista sekä vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Romaniväestön perinteet ja monikulttuurisuuden vaateet huomioon ottaen on perusteltua järjestää romaniväestölle myös omia kirkkopyhiä. Muita mahdollisuuksia ovat esimerkiksi konsertit tai muut tilaisuudet, joihin myös muu seurakuntaväki on tervetullut. Seurakunnallisesta toiminnasta tulee antaa vastuuta myös romaneille itselleen. Seurakunnan tehtävissä toimiminen tai musiikkiesityksissä mukana oleminen ovat romanikulttuurin sisällä arvostettavia ja tavoiteltavia asioita.

Kauneimmat joululaulut romanien tapaan

Jouluna 2004 Maunulan kirkon penkit täyttyivät kauneimmista joululauluista. Suositusta joulunalustapahtumasta teki erityisen se, että seurakunta lauloi laulujaan romanien vetäminä. Suurin osa lauluista laulettiin suomeksi, mutta

esilaulajat esittivät tuttuja joululauluja myös romanikielellä. Taitavat muusikot olivat sovittaneet perinteisiin joulusävelmiin rikasta sointia. Romanien lapsuusmuistelot ja kertomukset joulusta tienpäällä olivat koskettavaa kuultavaa. Lopuksi seurakunta saatettiin jouluvalmisteluihin suomen- ja romanikielisen Herran siunauksen saattelemana. Seurakunnan kirkkoherran mukaan yhdessä romanien kanssa järjestetty Kauneimmat joululaulut -tilaisuus järjestettiin jo kolmatta kertaa ja perinteestä aiotaan pitää kiinni.

6.1 *Pari sanaa matkaan*

Romanien kaikkea keskinäistä kanssakäymistä määrittävät vanhempien ihmisten kunnioittaminen, puhtaustavat ja häveliäisyys. Tilaisuuksissa, joissa on läsnä eri ikäisiä romaneja, vanhempien kunnioittaminen on helposti nähtävissä käytännössä. Vanhemmat ihmiset aterioivat ensin ja nuoremmat tarjoilevat heille ruuan. Leireillä vanhukset esimerkiksi saunovat ennen muita. Vanhukset kunnioittavat myös nuoria. Nuori romani ei istu vastakkaista sukupuolta olevan romanin viereen tai edes samaan pöytään. Tämän vuoksi esimerkiksi kirkossa miehet ja naiset istuvat eri puolilla salia.

Kirkollisissa toimituksissa tai seurakuntien tiloissa pidetyissä tilaisuuksissa mukana olevien työntekijöiden on hyvä tietää, ettei romaninainen voi nousta konkreettisesti vanhemman henkilön yläpuolelle. Tämä tieto voi olla tarpeellinen tilanteessa, jossa seurakuntatalon ruokailutilat sijaitsevat pääsalin alapuolella. Ennen tilaisuuden päättymistä romaninaiset kiirehtivät alakertaan, etteivät vanhemmat ihmiset jää konkreettisesti heidän alapuolelleen.

Romanien parissa työskentelevien ei tarvitse pelätä tekevänsä jonkinlaisen suuren ”kulttuurimokan”. Romaneihin ei tarvitse yrittää tehdä vaikutusta osoittamalla suurta perehtyneisyyttä heidän tapoihinsa. Eivät romanit sitä odota. Sen sijaan romanit ottavat nopeasti vastaan aidon kiinnostuksen ja ystävällisyyden heitä kohtaan ja pyrkivät myös vastaamaan siihen. Paras ohje nuora seurakunnan työntekijöille onkin toimia omana itsenään ja tarvittaessa kysyä, onko jotain erityistä jota heidän olisi kulloisessakin tilanteessa hyvä ottaa huomioon.

6.2 Tiedottaminen

Romanit eivät aina tiedä olemassa olevista palveluista, eikä tavanmukainen tiedotus usein tavoita heitä. Kirkolliset ilmoitukset sanomalehdissä tai seurakuntien ilmoitustaulut eivät siten yleensä tule luetuiksi. Tiedotuksessa onkin hyvä ottaa huomioon romanien tapakulttuuri ja aikaisempi kokemus siitä, miten tiedotus tavoittaa romaniväestön. Valtakunnallisesti romanien omat lehdet Romano Boodos, Elämä ja Valo ja Latšo Diives ovat hyviä välineitä. Radio Dei on suosittu kanava, jota kuunnellaan paljon. Jotta seurakuntien toiminta paikallisella tasolla saavuttaisi alueensa romanit, tulisi heihin kohdistuvaa tiedotusta lisätä kirkollisissa lehdissä. Niiden lukemista voidaan lisätä, jos romaneilla on tieto siitä, että niissä kirjoitetaan myös heille tärkeistä asioista. On lisäksi hyvä muistaa, että sähköiset viestimet ovat tätä päivää myös romanien parissa.

Seurakuntien suora lähestyminen on myös tärkeää. Yksittäinen seurakunta voi ottaa kirjeitse yhteyttä alueellaan asuviin romaneihin ja kutsua heitä tutustumaan toimintaansa. Usein diakonit tuntevat ja tietävät alueella asuvia romaneja. Heidän joukossaan on usein niin sanottu romaniaktiivi, joka voi välittää tietoa eteenpäin. Viidakkorumpu on romaneillakin edelleen tehokas viestintämuoto.

Internetin keskustelupalstat tiedotuskanavina

Internetissä toimii uskosta ja uskonnosta kiinnostuneiden romanien oma keskustelupaikka Paltalk. Suosittuun keskusteluhuoneeseen kokoontuu parhaimmillaan satoja muun muassa musiikista ja raamatunopetuksesta kiinnostuneita romaneja. Keskusteluhuoneen isännille voi esimerkiksi ehdottaa keskustelunaihetta tai tiedottaa romanien ja kirkon/seurakuntien yhteisistä tapahtumista.

Yhteistoiminnalla voidaan edistää myös romaniväestön mahdollisuuksia varata kirkkoja ja muita seurakuntien yhteisiä tiloja kirkollisiin tilaisuuksiin. Yhtäältä

on otettava huomioon romaniväestön omat tarpeet, toisaalta seurakunnallisten tilojen luonne ja käyttötarkoitus.

Seurakuntien tilojen käyttö

Helsingin hiippakunnassa syntyi talvella 2004 keskustelu romanien kohtaamista ongelmista tilojen varauksessa. Romanit kokivat tilojenvarauksessa olevan esteitä. Asiaa ryhdyttiin selvittämään piispa Eero Huovisen kokoamalla yhteistyöryhmällä. Työryhmä kartoitti tilanteen nopeasti, ei vain tilojenvarauksien osalta vaan koko hiippakunnan toiminnan ja arvopohjan lähtökohdista käsin. Työryhmän tuloksissa kiitettävää oli niiden konkreettisuus: Hiippakunnan seurakunnat parkkipaikkoiheen oli käyty läpi. Todettiin, että romanit ovat ilman muuta tervetulleita kaikkiin tiloihin. Samalla listattiin myös erityisen hyvin isolle kokoontujajoukolla sopivimmat ja kulttuurin näkökulmasta parhaiten toimivat kirkot ja tilat. Vastaavanlaisia työryhmiä voidaan perustaa kunkin hiippakunnan tarpeiden mukaan. Yhteistyöryhmän mietintö on luettavissa Romanit ja kirkko -työryhmän kotisivuilla.

6.3 TAPAKULTTUURI KIRKOLLISISSA TILAISUUKSISSA

6.3.1 Hautajaiset

Vainajan pois lähtemistä kunnioitetaan ja omaisia lohdutetaan muulloinkin kuin varsinaisena hautajaispäivänä:

1. Kuoleman tapahduttua: Kun saadaan tieto sairauden etenemisestä terminaalivaiheeseen, kuolemasta tai yllättävästä tapaturmasta, sukulaiset ja

ystävät lähtevät lohduttamaan omaisia. Esimerkiksi sairaalapapin rooli on keskeinen ja papin keskustelua suvun vanhusten ja omaisten kanssa pidetään tärkeänä.

2. Arkkuun laittamisen yhteydessä: Kun vainaja laitetaan arkkuun, saattaa tilaisuutta varten tulla paikalle enemmän ihmisiä kuin valtaväestön hautajaisiin. Sukua ja ystäviä kokoontuu sairaalaan kappeliin, jossa vainaja on siirretty arkkuun, ja arkku lähdetään kuljettamaan seurakunnan tiloihin. Kahvit ja ruoka tarjoillaan yleensä kotona.

3. Valvojaiset: Hautausta edeltävänä päivänä kokoonnutaan samaan tilaan jossa hautajaiset pidetään. Vainajaa muistellaan ja pidetään hengellisiä puheita. Nuoremmat ihmiset valvovat lähestulkoon läpi yön, vanhukset, sairaat ja lapset voivat nukkua. Valvojaiset päättyvät aamuun, jolloin arkku tuodaan ennen saattokuljetusta seurakuntatiloihin. Arkusta ja läsnäolijoista otetaan valokuvia, minkä jälkeen vainajaa lähdetään viemään siunauskappeliin.

4. Hautajaiset: Hautajaiset jatkuvat valvojaisista. Vainaja siunataan ja lasketaan maahan usein runsaan väkijoukon saattelemana. Haudalle lasketaan suuria seppeleitä ja niiden laskemiseen voi kulua pitkäkin aika. Hengelliset puheet, laulut ja vainajan elämänvaiheita kertovat muistelmat ovat ohjelman tärkein osa. Pitopöytä on yleensä avoinna koko päivän ajan.

HUOMIOONOTETTAVAA:

Kaksi perättäistä päivää öineen on haaste seurakunnille sopivien tilojen järjestämisen kannalta. Yleensä paikkakunnalla tiedetään hautajaisiin ja valvojaisiin soveltuvat tilat. Myös parkkipaikkojen riittävyys on kiinnitettävä huomiota. Käytännön järjestelyjä varten on hyvä sopia yhdyshenkilöt, joiden kanssa seurakunta voi neuvotella. Yhdyshenkilön tehtävä on välittää tietoa eteenpäin omassa piirissään. Näin vältetään lukuisilta eri yhteydenotoilta saman tilaisuuden osalta.

Vainajan poismenoon liittyvät tapahtumat ovat yleensä verrattain suuria ja siten myös kalliita. Hautajaiset, valvojaiset ja arkkuun laittaminen ovat perheelle suuri taloudellinen rasite. Perinteisten hautajaisten järjestäminen on kuitenkin kunnia-asia. Varsinkin vanhemmat ihmiset ovat säästäneet erityisiä

varoja hautajaisia varten. Nykyään monet nuoret romanit saattavat kuitenkin sanoa, että he haluavat yksipäiväiset hautajaiset osittain niiden kalleuden vuoksi, osittain haluten vaatimattomampia menoja. Hautajaiset valvojaisineen on edelleen vallitseva käytäntö, mutta jotkut henkilöt ja perheet voivat haluta myös yksinkertaisemmat hautajaiset.

Silloin kun tilaisuuksiin voidaan olettaa saapuvan keskenään sopimattomia sukuja, romanit hoitavat asian neuvotellen itse ja sopimalla siitä, ketkä tulevat paikalle ja milloin.

6.3.2 Avioliittoon vihkiminen

Vihkiminen on romanien keskuudessa verrattain uusi ilmiö. Kirkollisen vihkimisen harvinaisuus on perua ajalta, jolloin kirkolliset toimitukset olivat romaneilta kiellettyjä. Romanien liittyminen yhteen noudattaa myös omaa kulttuurista kaavaansa, johon ei ole tarvittu kirkollista instituutioita. Yhteen meneminen on romanikulttuurissa häveliäisyyden piiriin kuuluva alue ja siksi romanikulttuuri lienee niitä harvoja kulttuureja maailmassa, jossa avioliitto ei ole keskeinen perhejuhla traditioineen. Yleensä uskovaiset romanit haluavat myös kirkollisen ja virallisen vihkimisen. Häveliäisyysyistä kutsuvieraina ovat yleensä nuoret ihmiset. Isompiakin häitä järjestetään, mutta ne ovat huomattavasti pääväestöä harvinaisempia. Vihkiessä papin on hyvä tiedustella etukäteen, mitä kulttuuriseikkoja vihkitoimituksessa on hyvä ottaa huomioon.

6.3.3 Lasten kastaminen

Aikaisemmin oli yleisempää, että kastetilaisuuteen osallistui eri-ikäisiä ihmisiä. Nykyään häveliäisyyttä ylläpidetään myös kastetilaisuudessa lapsen pienuuden tähden. Kastetilaisuuteen kutsutaan yleensä nuorempia ystäviä ja sukulaisia mutta ei välttämättä vanhoja ihmisiä. Tavassa on kuitenkin alueellisia ja perhekohtaisia eroja. Kastaessaan lasta romaniperheessä papin on hyvä tiedustella etukäteen, tuleeko paikan päälle vanhempia romaneja ja mitä kulttuuriseikkoja on siinä tapauksessa hyvä ottaa huomioon.

6.3.4 Rippikoulu ja konfirmaatio

Nuoren ripille pääseminen on suuri juhla romanikulttuurissa, ja siihen osallistuu kaiken ikäisiä romaneja. Se on yleensä ainoa nuorten ihmisten kunniaksi järjestetty juhla ja siksi tietysti merkittävä myös ripille pääsevälle itselleen. Kulttuurista ei aiheudu rippijuhlisiin erityisiä huomioon otettavia seikkoja.

6.4 Seurakunnan muu toiminta

Romanit osallistuvat yleensä mielellään seurakuntien toimintaan, jos vain tietävät siitä ja tuntevat itsensä tervetulleiksi. Lasten kerhoihin ja pyhäkouluihin, nuoriso- ja vanhustoimintaan sekä esimerkiksi aikuisille tarkoitettuihin keskusteluiltoihin voi seurakunnittain suunnitella erityistä tiedotusta ja kokoon kutsumista romaneille.

Lapsityötä romanasussa

Nastolalaisen Katja Åkerlundin ensikontakti seurakunnan ylläpitämään iltapäiväkerhoon oli hänen oman poikansa kerho. Kerhon työntekijä kehotti Katjaa hakeutumaan työharjoitteluun seurakuntaan. Lukuvuoden harjoittelun jälkeen hän toimi toisen lukuvuoden seurakunnan osa-aikaisena lapsityöntekijänä. Hänen tehtävänä oli toimia perhekerhossa ja koululaisten iltapäiväkerhossa toisen koulutetun työntekijän työparina.

Katjalle oli tärkeää, että hän sai pitää romanasua myös työaikana. Puvun kanssa pärjäsi pulkkamäessä siinä missä omienkin lasten kanssa touhutessa. Seurakunnan lapsityönohjaaja Anita Laukkasen mukaan Katjan mukanaolo perhekerhossa toi toimintaan mukaan sellaisia äitejä, jotka eivät muuten olisi tulleet kerhoon, esimerkiksi joitakin romaniäitejä sekä Katjan asuinlähiön äitejä. Katja piti perhekerhossa alustuksen roma-

nikulttuurista, joka herätti suurta mielenkiintoa vanhempien parissa.

Anitan mukaan työyhteisön jäsenenä Katja mursi seurakunnan työntekijöiltä monia ennakkoluuloja romaneja kohtaan. Katjan mukaan avain hänen työllistymiseensä oli henkilökohtainen tutustuminen seurakunnan työntekijöihin. Tällä hetkellä Katja työskentelee koulunkäyntiavustajana, mutta toimii vapaaehtoisena Nastolan seurakunnan romanityössä.

Jokaisessa seurakunnassa voidaan pohtia, osallistuuko esimerkiksi seurakunnan lapsikerhoihin tai vanhusten iltapäiväkerhoihin romaneja. Jos näin ei näytä olevan, voidaan romaneja kutsua tutustumaan seurakunnan kerhotoimintaan kutsumalla heitä kahville ja tutustumiskäynnille. Seurakunnasta voidaan ottaa yhteyttä tuttuun romaniin, jolta voidaan tiedustella asian välittämistä eteenpäin tai tiedustella halukkaita diakoniatyöntekijän avulla.

6.5 Leirit

Useissa seurakunnissa on havaittu, että leiritoiminta on hyvä ja pidetty yhteistyömuoto romanien parissa. Leireille voi osallistua kokonaisia perheitä. Seurakunnan työntekijän ei tarvitse olla romanikulttuurin asiantuntija ryhtyessään järjestämään leiriä, mutta on hyvin tärkeää ottaa mukaan romanien edustajia leirin suunnitteluun ja toteuttamiseen. Siten voidaan välttää käytännön järjestelyihin liittyviä ongelmia ja vahvistaa yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Esimerkiksi leireillä majoittumiseen liittyy asioita, jotka on huomioitava järjestelyissä. Romanikulttuurin moraal- ja tapasääntöjen mukaan nuoret eivät voi suoranaisesti olla eikä majoittua vanhempien ihmisten yläpuolelle, mikäli

majoitus on eri kerroksissa. Nämä kaikki järjestelyt hoituvat luonnostaan, kun romani on mukana suunnittelemassa leiriä.

Pukeutuminen ja ulkoinen esiintyminen

Seurakunnan työntekijän on hyvä tiedostaa roolinsa seurakunnan edustajana ja sen asetamat odotukset. Ne voivat koskea muun muassa pukeutumista ja ulkoista esiintymistä. On hienotunteista välttää esimerkiksi liian paljastavaa pukeutumista. Seurakunnan työntekijän on tarvittaessa hyvä ohjata näissä kysymyksissä myös harjoittelijoita ja kesätyöntekijöitä, jotka tulevat mukaan romaneille järjestettäviin tapahtumiin.

Porin seurakunnissa tehtävä romanityö

Porissa romanien kanssa tehtävä työ polkaistiin käyntiin järjestämällä romaneille suunnattu perheleiri. Viikonlopun pituinen leiri järjestettiin evankelis-luterilaisten seurakuntien ja Porin kaupungin romanityöryhmän yhteistyönä. Leiri suunniteltiin yhteistyössä romaniedustajien kanssa ja myös leirin vetovastuu jaettiin diakoniatyöntekijöiden ja romanityöntekijöiden kesken. Leiristä saadun palautteen pohjalta seuraavaksi järjestetään pelkästään naisille ja lapsille suunnattu leiri.

Romanit ovat olleet myös seurakuntien muilla leireillä kertomassa omasta kulttuuristaan. Porin valtakunnallisilla diakoniapäivillä he olivat myös esittelemässä paikallisia projekteja ja kulttuuriaan.

Syksyllä 2005 on suunnitteilla romaneille suunnattu oma kirkkopyhä.

Porin seurakunnilla on ollut edustaja Porin kaupungin romanityöryhmässä. Työryhmä on kaupunginhallituksen alainen ja nimittämä.

6.6 Elämää laitoksessa

Suomessa perusoikeudet kuuluvat jokaiselle, myös jokaiselle laitoksessa olevalle. Edes pakkovaltaa käyttämään oikeutetulla laitoksella ei ole oikeutta estää perusoikeuksien toteutumista. Oikeus uskonnon harjoittamiseen on perusoikeus. Laitoksessa olevalla on oikeus yhteyteen oman uskonyhteisönsä kanssa. Seurakunnalla on oikeus järjestää laitoksessa olevan kanssa sielunhoidollinen keskustelu tai pyhä toimitus, jos laitoksessa oleva sitä toivoo.

Useille romaneille hengellisyys ja uskonnolliset asiat ovat hyvin tärkeitä. Laitoksessa tämä ilmenee siten, että toivotaan yhteyttä hengellisen työn edustajaan. Hengelliset tilaisuudet koetaan tärkeinä. Laitoksessa oleminen merkitsee monelle ihmiselle kriisiä. On tärkeää, että kriisissä olevalla ihmisellä on mahdollisuus kokea elämäntilanteessaan yhteyttä hengelliseen yhteisöön ja että hän voi saada hengellistä tukea. Sekä laitoksen että seurakunnan on toimittava niin, että tämä mahdollisuus on olemassa. Seurakunnan on hyvä yhteistyössä laitoksen kanssa sopia käytännöistä, joiden avulla laitoksessa olevalle voidaan tarjota mahdollisuus kääntyä seurakuntansa puoleen. Seurakunnan on myös hyvä huolehtia laitoksessa oleville tieto siitä, että he voivat laitoksessa ollessaan pyytää seurakunnan työntekijää vierailemaan luonaan. Seurakunnan yhteistyökumppanina näissä järjestelyissä on laitoksessa työskentelevä kirkon viranhaltija, esimerkiksi vankila- tai sairaalapappi. Ellei laitoksessa työskentele kirkon työntekijää, on erityisen tärkeää että seurakunta on aktiivinen luodakseen laitoksen kanssa toimivan yhteistyösuhteen.

Vierailu laitoksessa

Seurakunnan työntekijä tai muu seurakunnan edustaja voi vierailla laitoksessa olevan jäsenensä luona tämän toivomuksesta. Aloitteen voi tehdä myös seurakunnan edustaja, esimerkiksi saatuaan tiedon siitä että seurakunnan jäsen

on joutunut laitokseen. Usein tällainen tieto tulee laitoksessa olevan omaisilta. Joissakin laitoksissa ei työntekijöillä ole oikeutta ilmoittaa laitoksen ulkopuoliselle sitä, onko tietty henkilö laitoksessa. Silloin toimitaan niin, että seurakunnan edustaja voi lähettää laitoksessa olevalle viestin yhteydenotostaan. Laitoksessa olevan luvalla voidaan sitten ryhtyä järjestämään seurakunnan edustajan tapaamista.

Jos laitoksessa on useampia saman uskonyhteisön jäseniä, voi uskonnonvapauslain mukaisesti uskonyhteisö järjestää laitoksessa heitä varten hengellisiä tilaisuuksia. Vaikka laitoksessa ei useinkaan seurakunnan järjestämään tilaisuuteen osallistu lukumääräisesti monia henkilöitä, koetaan tilaisuudet hyvin tärkeinä. Seurakunnan järjestäessä hengellisiä tilaisuuksia tai muuta toimintaa laitoksessa on hyvä pyrkiä varaamaan mahdollisuus vuorovaikutukseen laitoksessa olevien ja myös laitoksen työntekijöiden kanssa. Laitoksessa olevalle voi olla hyvin tärkeää se, että seurakunnan edustaja osoittaa hänelle huomiota vaikkapa hetken juttelemalla ja kysyen mitä hänelle kuuluu.

Laitoksessa vierailevan on tärkeää selvittää oma roolinsa laitokselle ja laitoksessa olevalle. On keskeistä muistaa olevansa laitoksessa vieraana, esitellä itsensä ja pitää kiinni sovitusta käytännöistä. Erityisen tärkeää on pitää kiinni sovitusta aikatauluista. Laitoksessa olevan ja laitoksen välillä voi olla vahvoja jännitteitä, esimerkiksi suljetuissa laitoksissa. Seurakunnan työntekijän odotetaan toimivan luotettavasti sekä suhteessa seurakuntalaiseen että laitokseen. Jännitteisessä tilanteessa on hyvä selvittää itselleen ja eri osapuolille oma roolinsa ja tehtävänsä sekä oman työnsä rajat. On varottava lupaamasta laitoksessa olevalle sellaista, mitä ei voi täyttää. Ja on tärkeää pitää lupauksensa. Laitosoloissa pettymykset voidaan kokea erityisen raskaana. Toisaalta laitoksissa olevalle voi yksinkertainen muistaminen ja huomioiminen tuntua hyvin merkittävältä. Oleellista seurakunnalle on muistaa laitoksessa olevat jäsenensä ja mennä heidän luokseen.

6.7 Romanien ja kirkon yhteyden kehittäminen

Romanityöhön liittyvää seurakuntien työntekijöille suunnattua koulutusta voidaan järjestää valtakunnallisesti ja alueellisesti. Siten on toimittu muun muassa Lapuan hiippakunnassa. Järjestelyistä ovat vastanneet yhteistyössä Kirkon diakonia ja yhteiskuntatyö ja hiippakunnan tuomiokapituli sekä paikallinen seurakunta. Seurakuntien ja romanien yhteyden ja yhteistyön kehittämisel-

le on KDY:n ja Lapuan hiippakunnan yhteistyönä hahmotettu kolmivaiheinen malli:

1. Ensimmäisessä vaiheessa järjestetään hiippakunnallinen romanityön neuvottelupäivä. Sinne kutsutaan kaikkia hiippakuntien seurakuntia lähettämään edustajia. Tavoitteena on antaa taustatietoa romanien tilanteesta, kulttuurista ja historiasta, käydä läpi seurakuntien tilannetta ja kuulla paikallisten romanien näkemyksiä seurakuntien työstä.

2. Toisessa vaiheessa järjestetään hiippakunnalliset koulutuspäivät. Hiippakunta jaetaan kahteen tai kolmeen osaan romaniväestön asuintilanteen mukaan. Alueilla järjestetään samanlaiset koulutuspäivät. Niihin kutsutaan seurakuntien työntekijöitä ja pyydetään heitä kutsumaan mukaan myös kunnan edustajia. Ohjelmassa pyritään tukemaan osallistujien motivaatiota ja valmiuksia romanien ja seurakuntien yhteyden ja yhteistyön kehittämiseen. Koulutuspäivän tavoitteena on muodostaa lähtökohtia alueittaiselle yhteistyöverkostolle sekä nimetä rovastikuntaa tai vastaavaa yhteistyöaluetta varten yhdyshenkilö.

3. Kolmannessa vaiheessa alueiden yhdyshenkilöille järjestetään konsultatiokokouksia, joissa voidaan vaihtaa kokemuksia, jakaa hyväksi osoittautuneita toimintamalleja ja välittää yhdyshenkilöiden kautta työn kehittämistä tukevaa tietoa. Rovastikunnallisista tai alueellisista yhdyshenkilöistä voidaan muodostaa myös työpareja esimerkiksi niin, että seurakunnan työntekijän tai luottamushenkilön työparina toimii romani.

LIITE 1:

**ROMANEJA KOSKEVAA
LAINSÄÄDÄNTÖÄ****Kansallinen lainsäädäntö**

- Perustuslaki: laki yhdenvertaisuudesta 6 §; oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin 17.3 §
- Rikoslaki 11.9 §; syrjinnän kieltö
- Henkilörekisterilaki 6.2 § kieltää etnisen alkuperän rekisteröinnin
- Asetus romaniasiain neuvottelukunnasta ja alueellisista romaniasiain neuvottelukunnista (1019/2003), 2004
- Yhdenvertaisuuslaki, 2004
- Laki vähemmistövaltuutetusta, 2001
- Oy Yleisradio Ab:sta annettu julkisia palveluja koskeva laki 1999: Laissa todetaan julkisten palvelujen tehtävänä olevan kohdella ohjelmatoiminnassa yhtäläisin perustein suomen- ja ruotsinkielisiä sekä tuottaa palveluja saamen-, romani- ja viittomakielellä sekä soveltuvin osin myös maan muille kieliryhmille. (Lakia julkisista palveluista ollaan uudistamassa.)
- Kotimaisten kielten tutkimuskeskusta koskeva laki 1997: laitoksen tehtäviin tuli myös romanikielen tutkimus ja huolto. Vuoden 2003 alusta kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa toimii kaksi päätoimista romanikielen tutkijaa, joista toinen on romani.
- Päivähoitoasetuksen muutos 1995: lasten päivähoidossa annetussa laissa tarkoitettuja kasvatustavoitteita ovat myös romanien oman kielen ja kulttuurin tukeminen.

- Muutos koululakiin 1995: koulussa voidaan oppilaille opettaa romanikieltä äidinkielenä.
- Vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen hallitusmuotoon syrjinnän kieltö syntyperän perusteella. Samoin säädettiin romaniväestön oikeudesta ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan.
- EU:n perusoikeuskirja, 2003
- EU:n syrjintädirektiivi 2000/43/EY

**KESKEISET
IHMISOIKEUSSOPIMUKSET****Yhdistyneet kansakunnat**

- Kansalaisyhteisö- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus sekä siihen liittyvä valinnainen pöytäkirja (1966). Sopimus voimaan Suomen osalta 1976.
- Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (1966). Sopimus voimaan Suomen osalta 1976.
- Kaikkinaisen rotusyrjinnän poistamista koskeva kansainvälinen yleissopimus (1965). Sopimus voimaan Suomen osalta 1970.
- Kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (1979). Sopimus voimaan Suomen osalta 1986.
- Kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastainen yleissopimus (1984). Sopimus voimaan Suomen osalta 1989.
- Yleissopimus lapsen oikeuksista (1989). Sopimus voimaan Suomen osalta 1991.

- Pakolaisten oikeusasemaa koskeva yleissopimus (1951). Sopimus voimaan Suomen osalta 1969.

Euroopan neuvosto

- Yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi (1959) (niin kuin se on muutettuna 3,5,8,11,12,13 lisäpöytäkirjalla). Sopimus voimaan Suomen osalta 1990.
- Eurooppalainen yleissopimus kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi (1987). Sopimus voimaan Suomen osalta 1991.
- Uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja (1961). Sopimus voimaan Suomen osalta 1998.
- Kansallisten vähemmistöjen suojelua koskeva puiteyleissopimus (1995). Sopimus voimaan Suomen osalta 1998.
- Alueellisia ja vähemmistökieliä koskeva Eurooppalainen peruskirja (1992). Sopimus voimaan Suomen osalta 1998.

LIITE 2:

**ROMANIASIOITA HOITAVIA
VIRANOMAISIA JA JÄRJESTÖJÄ****Romaniasioita hoitavia viranomaisia**

Romaniasiain neuvottelukunta
Sosiaali- ja terveysministeriö
PL 33
00023 VALTIONEUVOSTO
www.romani.fi

Romaniväestön koulutusyksikkö
Opetushallitus
PL 360
00530 HELSINKI
www.oph.fi/info/romanit

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus
Romanikielen lautakunta
Sörnäisten rantatie 25
00500 Helsinki
www.kotus.fi

Etelä-Suomen läänin alueellinen
romaniasiain neuvottelukunta
Etelä-Suomen lääninhallitus
PL 110
00521 HELSINKI

Länsi-Suomen läänin alueellinen
romaniasiain neuvottelukunta
Länsi-Suomen lääninhallitus
PL 22
20801 TURKU

Länsi-Suomen lääninhallitus
Jyväskylän toimipaikka
PL 41
40101 JYVÄSKYLÄ

Itä-Suomen läänin alueellinen romani-
asiain neuvottelukunta
Itä-Suomen lääni
PL 50
50101 MIKKELI

Pohjois-Suomen alueellinen romani-
ain neuvottelukunta
Oulun lääninhallitus
PL 293
90101 OULU

Romanijärjestöjä

Valtakunnallisia romanijärjestöjä

Elämä ja Valo ry (entinen Suomen
Vapaa Romanilähetys ry)
Jäspiänkatu 2
04250 KERAVA
www.elamajavalo.fi

Romano Missio ry
Vilppulantie 2 C 4
00700 HELSINKI
www.romanomissio.fi

Suomen romaniyhdistys ry
Visbynkuja 2
00930 HELSINKI
www.suomenromaniyhdistys.fi

Muita romanijärjestöjä

Elämän Estradilla ry

Gypsies' Future – Nuorten romanien
tukiyhdistys ry

Helsingin romaniryhmä ry

Névo Roma ry, romanien monikulttuuri-
suusyhdistys

Pohjois-Suomen romanit ry

Vantaan romaniyhdistys ry

Muita romaniasioissa aktiivisia tahoja

Ihmisoikeusliitto ry
www.ihmisoikeusliitto.fi

Romanit ja kirkko -työryhmä
Kirkkohallitus, Kirkon diakonia ja yhteis-
kuntatyö
www.evl.fi/kkh/to/kdy/romanit.htm

Työministeriö:

- Vähemmistövaltuutetun toimisto ja sen yhteydessä toimiva syrjäntälautakunta
www.mol.fi > Työministeriö > Organi-
saatio > Vähemmistövaltuutettu
- JOIN-projekti: Yhdessä edistämään syrjimättömyyttä paikallistasolla
www.join.fi
- SEIS-projekti: tiedotusta ja koulutus-
ta yhdenvertaisuudesta
www.join.fi/seis
- Etnisten suhteiden neuvottelukunta: Valtioneuvoston asettama asiantun-
tijaelin, joka edistää viranomaisten, kansalaisjärjestöjen sekä maahan-
muuttajien että etnisten vähemmistö-
jen välistä vuorovaikutusta.
www.mol.fi > Maahanmuutto > Etni-
set suhteet ja syrjimättömyys

Ulkoasiainministeriö:

- Ihmisoikeuspolitiikan yksikkö:
www.formin.fi
- www.virtual.finland.fi

Kansainvälisiä toimijoita

Euroopan kirkkojen konferenssi, CEC
www.cec-kek.org

Euroopan kirkkojen siirtolaisuuskomissio, CCME
www.cec-kek.org > CCME - Migrants

Euroopan neuvosto
www.coe.int

Euroopan romanien ja kiertävien foorumi, ERTF
www.ertf.org

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö, ETYJ
Demokraattisten instituutioiden ja ihmisoike-
uksien toimisto / Romanien ja sintien yhteys-
piste (ODIHR/CPRS)
www.osce.org/odhr

Euroopan unioni
EUMC – Euroopan unionin rasismien ja muuka-
laispelon seurantakeskus
www.eumc.eu.int

European Roma Information Office, ERIO
www.erionet.org

European Roma Rights Centre, ERRC
www.errc.org

LIITE 3:

AJANKOHTAISTA ROMANEISTA

Järjestölehdet

Elämä ja Valo, julkaisija Elämä ja Valo ry
Latšo Diives, Romaniväestön koulutusyksikön
tiedotuslehti
Romano Boodos, julkaisija Romano Missio ry
Zirikli, julkaisija Suomen Romaniyhdistys ry

Ajankohtaiset romaniyhdyshenkilötiedot eri
paikkakunnilta on saatavissa useimmissa
romanien lehdissä.

Radiossa

Romano Mirits – Romanihelmiä
Ajankohtaista asiaa romaneista kaikille roma-
niasioista kiinnostuneille. Sisältää romanikieli-
set uutiset. Yle Radio 1 tiistaisin
klo 18.15 - 18.30

Internetissä

Suomenkielisiä sivuja

Elämä ja Valo ry
www.elamajavalo.fi

Romaniasiain neuvottelukunta
www.romani.fi

Romano Missio ry
www.romanomissio.fi

Suomen romaniyhdistys ry
www.suomenromaniyhdistys.fi

Englanninkielisiä sivuja

Euroopan romanien ja kiertävien foorumi, ERTF
www.ertf.org

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö, ETYJ
Demokraattisten instituutioiden ja ihmisoikeuksien toimisto / Romanien ja sintien yhteyspiste (ODIHR/CPRSI)
www.osce.org/odihr

European Roma Rights Centre, ERRC
www.errc.org

European Roma Information Office, ERIO
www.erionet.org

RomNews Network
www.romnews.com

LIITE 4:

MUITA JULKAISUJA JA OPPAITA

Romani ja terveyspalvelut. Opas terveydenhuollon ammattilaisille, 2000 (3. uudistettu painos)

Åkerlund Tuula (toim.)

Opetushallitus

- myös englanninkielinen versio

Romaniasioiden hallintoyöryhmän muistio, 2001
sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuis-

tioita 2001:24
- tilaus romaniasiain neuvottelukunnasta tai
www.romani.fi

Romanikulttuurin erityispiirteet asumisessa, 2000
Pirttilahti Malla
Ympäristöministeriön julkaisuja, Ympäristöopas 77

Romanilasten perusopetuksen tila. Selvitys lukuvuodelta 2001-2002, 2004
Opetushallitus, moniste 11/2004

Romanipolitiikan strategiat, 1999
sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1999:9
- tilaus romaniasiain neuvottelukunnasta tai
www.romani.fi
- myös englanninkielinen käännös saatavilla

Suomen romanit -esite, 2004
sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2004:2
- tilaus romaniasiain neuvottelukunnasta tai
www.romani.fi
- julkaistu suomen-, ruotsin- ja englanninkielisenä

LIITE 5:

MUUTA AINEISTOA

Drom – romanien tie, 2000
Laulajainen Leena ja Pirttilahti Malla
- satukirja
- tilaus Opetushallituksesta

Ihmisoikeudet.net – Oppia ihmisyydestä
www.ihmisoikeudet.net

Luonnollisesti: etnografinen tutkimus romaninaisten elämänculusta, 2003
Markkanen Airi
Joensuu yliopiston humanistisia julkaisuja no 33

Romanilapset laulavat – Bahaven ta dzamben, 2003
- CD ja lauluviikko
- tilaus Opetushallituksesta

Romanilauluja Itä-Suomesta, 2003
Åberg Kai
Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 938
- nuottijulkaisu

Romaniukin satireppu, 2001
Angersaari Inga
- satukirja lapsille
- tilaus Romano Missio ry:stä

Samuelin päivä, 1996
- video romanikulttuurista ala-asteen oppilaille
- tilaus Opetushallituksesta

Vankkurikansan perilliset. Romanit, Euroopan unohdettu vähemmistö, 1995
Ollikainen Marjatta
Ihmisoikeusliitto ry:n julkaisusarja 3.
Yliopistopaino

LIITE 6:

LÄHTEET

Kirkko ja mustalaisväestö. Kirkon diakoniatyön keskuksen johtokunnan asettaman työryhmän mietintö. Suomen ev.lut. kirkon keskushallinto, Sarja 1986: D 3.

Matras, Yaron: Romani. A Linguistic Introduction. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.

Ollikainen, Marjatta: Vankkurikansan perilliset. Romanit, Euroopan unohdettu vähemmistö. Ihmisoikeusliitto ry:n julkaisusarja 3. Helsinki: Yliopistopaino, 1995.

Romanikulttuurin ohjaajan ammattitutkinto 2001. Näyttötutkinnon perusteet. Määräys 54/011/2001. Helsinki: Opetushallitus, 2001.

Romanilasten perusopetuksen tila. Selvitys lukuvuodelta 2001-2002. Moniste 11/2004. Helsinki: Opetushallitus, 2004.

Romanipolitiikan strategiat. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 1999:9. Helsinki: STM, 1999.

Romanit ja kirkko. Opas seurakuntien työntekijöille ja luottamushenkilöille. Helsinki: Kirkkohallitus/KDYK, 1999.

Romaniväestön seurakunnallisten tilojen käyttöä Helsingin hiippakunnassa selvittäneen yhteistyöryhmän mietintö 4.10.2004.

Suomen romanit. Sosiaali- ja terveysministeriön esitteitä 2004:2. Helsinki: STM, 2004.

Åkerlund, Tuula (toim.): Romani ja terveystalvet. Opas terveydenhuollon ammattilaisille (3. uudistettu painos). Helsinki: Opetushallitus, 2000.

SUOMEN EV.LUT. KIRKON KIRKKOHALLITUKSEN JULKAISUJA

- 1994:1 Ihmisoikeudet ekumeenisina maailmankysymyksinä
- 1994:2 Yksinäinen kuolema. Itsemurha kirkon haasteena
- 1994:3 Paluu uuteen. Opas inkerinsuomalaisien paluumuuttajien parissa tehtävään työhön
- 1994:4 Normerna och nåden. Etiska frågor inom hälsovården (Arvot ja armo. Terveystalvetuksen etiikan kysymyksiä. KSK 1993)
- 1994:5 Hyvinvointivaltion arvopohja, millaista kehitystä kirkon tulisi tukea
- 1994:6 Euroopan unioniin liittyviä eettisiä näkökohtia
- 1994:7 Eläköön perhe
- 1994:8 Ikääntyvä ihminen seurakunnassa. Seurakuntien eläkeläis- ja vanhustyö 2000
- 1994:9 Perheneuvonnan viisi vuosikymmentä
- 1994:10 Tule meidän kouluamme. Päivän avauksia virsien pohjalta
- 1994:11 Elämän lisäämisen. Elintensiirrot potilaan, omaisten ja henkilökunnan näkökulmasta
- 1995:1 Nuorten itsetuhokäyttäytyminen ja kirkon nuorisotyö
- 1995:2 Opas Porvoon yhteiseen julkilausumaan
- 1995:3 Ensam död. Självmordet en utmaning för kyrkan

- 1995:4 Hyvä ja paha kuolema. Eutanasia-symposium 1995
- 1995:5 Kirkko 2000 ja koulu 1999. Seurakunta ja yhteiskunnan kasvatusjärjestelmän kehitysnäkymät 1990-luvulla
- 1995:6 Osallisuuden ja jakamisen yhteisö. Suuntaviivoja diakonia- ja yhteiskuntatyön kehittämiseen
- 1996:1 En gemenskap av delaktighet och delande
- 1997:1 Seurakuntalaisten kirkko, virikkeitä ja suuntaviivoja
- 1997:2 Kirkon ikkuna, tietoja evankelis-luterilaisesta kirkosta
- 1997:3 Ihmisiksi luomakunnassa. Ihmisoikeudet, kestävä kehitys ja rauha
- 1997:4 Yhteinen julistus vanhurskauttamisopista
- 1998:1 Katse tulevaisuuteen. Muutossuunnitella ja kirkon valintoja
- 1998:2 Nainen Peilissä. Ekumeenisen vuosikymmenen naistutkimusta, tilanearviota ja sydänääniä arjesta
- 1998:3 Siunattu kasvatus, KKK:n 50-vuotishlahajulkaisu
- 1998:4 Måne och sol
- 1998:5 Vietämme ehtoollista
- 1998:6 Sanan kirkon sanattomat viestit
- 1998:7 Med blicken på framtiden. Tenderser i tiden - kyrkans val
- 1998:8 Matkalla messuun
- 1999:1 Oppia ikä kaikki, kirkon oppilaitostyö opintilla
- 1999:2 Kansan kirkosta kansojen kirkoksi

1999:3 Kirkon sijoitustoiminnan eettiset periaatteet

1999:4 Etiska principer för kyrkans placementsverksamhet

2000:1 Naiset, miehet ja väkivalta

2000:2 Kvinnor, män och våld

2000:3 ”Joka viettelee yhden näistä pienimmistä...”
Lasten seksuaalisen hyväksikäytön ehkäisy ja kirkon vastuu

2000:4 Yksi otetaan, toinen jätetään. Terveystuonon etiikka ja priorisointi

2000:5 Från folkets kyrka till folkens kyrka

2000:6 Palvelkaa Herraa iloiten. Jumalanpalveluksen opas

2000:7 Valitse verkossa viisaasti. Lapsi- ja nuorisotyöntekijöiden eettiset valinnat

2001:1 ”Den som förleder en av dessa små...” (suomeksi nro 2000:3)

2001:2 Rajojen yli, diakoniatyötä Pohjoismaissa

2001:3 Suunnista uskontojen maailmassa. Dialogiopas seurakunnille

2001:4 Kirkon ympäristödiplomi

2001:5 Ethical investment policy of the Evangelical Lutheran Church of Finland

2001:6 Pappina sairaalassa. Kyselytutkimus sairaalapeista ja heidän työstään

2001:7 Syvyydestä minä huudan. Masennus ja mielenterveys

2001:8 Handbok för kyrkans miljödiplom

2001:9 Eero Vartio: Tähdenvälejä. Suomen kirkon näkövammaistyö 1951-2001

2001:10 Elämä-Usko-Rukous. Rippikoulu-suunnitelma 2001

2001:11 Hyvää työhön. Kirkon kirja työstä

2001:12 Sana tulee näkyväksi. Viittomakielisen käsikirjan käännöksiä 1

2002:1 Livet-Tron-Bönen. Plan för konfirmandarbetet 2001
Life-Faith-Prayer. Confirmation Training Plan 2001

2002:2 Kirkon työntekijän vaitiovelvollisuus

2002:3 Tjåna Herren med glådje

2002:4 Tystnadsplikt för kyrkans anställda

2002:5 Jaetaan ilo, dela glådjen. Kirkon Missio 2000-luvulla, raportti

2003:1 Raili Gothóni: Siivet kantaa elämään.
Riemuvuoden erityismäärärahaprojektien arviointitutkimus

2003:2 Kirkon viestintä – kohtaamista ja sanoman levitystä

2003:3 Kirkko kaikille – kirkon vammaispoliittinen ohjelma

2003:4 Oppiminen ja ohjaus työelämässä

2003:5 En kyrka för alla. Finlands evangelisk-lutherska kyrkas handikappolitiska program

2004:1 Onnettomuuden tapahduttua. Suruhartauden toteuttaminen

2004:2 Kirkot sanovat Ei naisiin kohdistuvalle väkivallalle

2004:3 Jumala on. Elämä on nyt. Rakkaus liikuttaa. Suomen ev.lut. kirkon lapsi- ja nuorisotyön missio, visio ja strategia 2010

2004:4 Vuoropuhelun kirkko

2004:5 Gud är. Livet är nu. Kärleken rör. Mission, vision och strategi 2010 för barn- och ungdomsarbetet inom Evangelisk-lutherska kyrkan i Finland

2004:6 En kommunikativ kyrka

2004:7 The Communicative church

2004:8 Varhaisiän musiikkikasvatus seurakunnassa

2004:9 Kiva juttu – toimintaideoita 12 - 14-vuotiaiden parissa tehtävään työhön / toim. Juha Kinanen

2004:10 Jouko Porkka: On kunnia olla isonen

2005:1 När olyckan drabbar oss: om hur man ordnar en sorgeandakt

2005:2 Romanit ja kirkko. Opas seurakuntien työntekijöille ja luottamushenkilöille

TILAUSOSOITE:

Kirkkohallituksen julkaisumyynti
PL 185, 00161 Helsinki
puh. (09) 1802 315, 1802 229
faksi (09) 1802 454
sähköposti: julkaisumyynti@evl.fi